

AKKOYUNLU SULTAN YAKÛB'UN ÖLÜMÜNE DAİR
MÜNAZARA VE BAZI DEĞERLENDİRMELER
A DEBATE AND SOME EVALUATIONS ON
AQ-QOYUNLU SULTAN YAKUB'S DEATH

AYŞE ATICI ARAYANCAN

Dr. Öğr. Üyesi Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Asist. Prof. Dr. Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Art and Sciences, Department of History
ayse.atici2@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-4232-2564>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-63, Eylül-September 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-*Received Date* : 28.06.2018

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 21.09.2018

Sayfa-*Pages* : 437-446

 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3961>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate®

**AKKOYUNLU SULTAN YAKÛB'UN ÖLÜMÜNE DAİR
MÜNAZARA VE BAZI DEĞERLENDİRMELER**
A DEBATE AND SOME EVALUATIONS ON
AQ-QOYUNLU SULTAN YAKUB'S DEATH

AYŞE ATICI ARAYANCAN

Öz

25 Aralık 1490 yılında ölen Sultan Yakûb'un ölümü ile ilgili dönem kaynaklarında farklı bilgiler aktarılmaktadır. Kaynaklardan bazılarında eşi yâda annesi tarafından zehirlendiğine dair bilgiler yer alırken, bazılarında taûn (veba) gibi bir hastalığa yakalanarak genç yaşta doğal olarak vefat ettiği geçmektedir. Uzun Hasan Bey sonrası Akkoyunlu tahtına oturan Sultan Yakûb'un istikrarı sağlayıp, Akkoyunlu yönetimini tek merkezde toplamasının ardından kısa bir süre sonra zamansız ölümü Akkoyunlu Devleti'ni yavaş yavaş yıkılışa sürüklemiş, Akkoyunlu mirzaları ve aşiretler arasında taht kavgaları başlamıştır. Bu nedenle Sultan Yakûb'un ölümü devletin iç siyasetini derinden etkilemiştir. Ayrıca ölüm şeklinin yanı sıra ölümünden sonra cesedinin Şah İsmail tarafından çıkartılıp yakılması İran ve Azerbaycan coğrafyasındaki Sünnî-Şiî mücadelesi açısından dikkat çekicidir.

Bu makalede Sultan Yakûb'un şaibeli ölümü, vasiyeti, ölüm tarihi, nerede defin edildiği, mezar yeri ve cesedinin akıbeti, nerede bulunduğu gibi konular ele alınırken, onun ölümünün iç ve dış siyasetteki yeri ve önemi tartışılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sultan Yakûb, Akkoyunlu, Suikast, Ölüm, Sünnî, Şiî

Abstract

Different information about the death of Aq Qoyunlu Sultan Yakûb, who died on December 25th 1490, are reported in the related era resources. While some of the sources indicated that he had poisoned by his spouse or mother, some indicated that he had caught a disease such as a torture (plague) and died naturally at a young age. After Uzun Hasan Bey, Sultan Yakûb, who was sitting on the throne of Aq Qoyunlu, provided stability and the untimely death shortly after the Aq Qoyunlu administration was gathered in one center, the Aq Qoyunlu State was gradually dragged to the ruin.

The throne trials began between the Aq Qoyunlu dynasts and the tribes. For this reason, while the way that Sultan Yakûb's death deeply influenced the domestic politics of the state, the small dynasts ascend the throne with the support of the tribal leaders experienced failures successively. In addition to his way of death, after his death, his body was taken out and burned by the Safavid sultan Shah Ismail is important in terms of the Sunni-Shiite struggle between Iran and Azerbaijan.

In this article, we will try to discuss the place and significance of his death in domestic and foreign politics, while discussing issues such as Sultan Yakûb's death, date of death, where he was laid, where his cemetery was and what the fate of his body was.

Key Words: Sultan Yakûb, Aq Qoyunlu, Assassination, Death, Sunni, Shi'i

Giriş

Sultan Yakûb, Uzun Hasan'ın ölümünün ardından Akkoyunlu devleti tahtına geçen ağabeyi Halil Sultan'a isyan edip mağlup ederek hükümdar oldu(1478). Akkoyunlu tahtında yaklaşık 12 yıl oturan ve devletin tüm birimlerini kontrol altına almaya çalışan Sultan Yakûb, Azerbaycan, Irak ve Diyarbakır'da ortaya çıkan karmaşaya son verdi. Âlimler, şairler, seyyidler gibi dönemin önemli kişilerini sarayına davet etti. (Erdem, Paydaş: 2007:130; Hüseyinzade,1394: 63). Ardından devletin sınırlarını kontrol altında tutmak ve bekasının devamı için seferlere başladı. İlk önce Kirman üzerine sefer düzenledi. 1479 yılında Karakoyunluların eline geçen Kirman bölgesine bir ordu yollayarak bölgede yeniden kontrolü sağlamayı başardı (Aka,2001: 84; Erdem, Paydaş, 2007: 131). Bu arada Urfa'yı almak isteyen Memlûklu Yaş Bek'e karşı Urfa mevkiinde zafer kazanarak, bölgede kontrol sağlamaya çalışan Memlûklerin gücünü kırdı (1480). Ardından tıpkı babası Uzun Hasan Bey gibi Gürcistan üzerine başarılı akınlar yaparak, önemli iki kale Ahıska ve Hatun Kalesi'ni ele geçirdi.(Gaffari,1334:254;Tarih-i Kızılbaşan, 2016: 35; Gülşeni,2014; 118) Bu seferin sonunda ciddi miktarda ganimetle döndü. Safevi Şeyhi Haydar'ın Şirvan Şah'na saldırması üzerine zor durumda kalan Şirvan Şahı Ferruh Yesar, Şemahi Kalesi'ne sığınarak Sultan Yakûb'tan yardım istedi. Haydar'ın bağımsız hareketinden rahatsız olan ve bölgedeki çıkarlarını korumak isteyen Sultan Yakûb, Bicanlı Süleyman Bey komutasındaki bir orduyu Ferruh Yesar Şemahi'nin yardımına yolladı. Çetin geçen savaş sonucunda Şeyh Haydar, Derbend yakınlarında yakalanıp öldürüldü, oğulları ve eşini İstahr Kalesi'ne hapsederek devleti tek çatı altında toplamayı başardı (Nevaî, 1341: 616-619; Gülşeni, 1982: 194-195; Hüseyinzade, 1394: 97; Hoca Saadettin, 1978: 344, Cemali,1377: 95, Sümer,1989: s.273). Ardından 1438 yılında Gürcistan'a bir sefer daha düzenledi. Yönetimi sürecinde yeni yerler elde edemeyen Sultan Yakûb devletin sınırlarını babası Uzun Hasan Bey dönemindeki gibi korumayı başardı. Mısır Memlûklerinin yaptığı akını durdurup, kendisine ciddi tehlike oluşturan Safevî şeyhi Şeyh Haydar'ı öldürmesi bir süreliğine Safevî tehlikesini durdurmasına sebep oldu (Hinz,1992: 79,Handmir,1353; 432-433). Uzun Hasan Bey sonrası Akkoyunlu merkezi otoriteyi yeniden tek merkezde toplayan Sultan Yakûb, Akkoyunlu sınırlarını korumayı başarırken, yeni topraklar elde edemedi. Akkoyunlu Sultan Yakûb'un 1490 yılında henüz yirmili yaşlarda iken ansızın ölmesi Akkoyunlu sarayında şaşkınlık yaratırken, tam da devletin kontrolünün sağlandığı, istikrarın yakalandığı bir sürece denk gelmesi Akkoyunlu Devleti'ni yeniden bir karmaşaya sürükledi.

Bu makalede, Sultan Yakûb'un ölümü ile ilgili kaynaklarda geçen rivayetler doğrultusunda ölüm şekli tartışılırken Sultan Yakûb'un ani ölümünün ardında yatan siyasi sebep ve sonuçlar üzerinde durulacaktır. Nitekim Akkoyunlu Uzun Hasan Bey'in oğlu Sultan Yakûb'un tahta oturmasından 12 yıl sonra beklenmedik ölümü dönem kaynaklarına yansımış ve farklı rivayetler anlatılmıştır.

I. Sultan Yakûb'un Ölümü ile İlgili Kaynaklarda Yer Alan Rivayetler

Kaynaklarda Sultan Yakûb'un ölümü ile ilgili hastalık, suikast ve zehirlenme gibi farklı sebeplerden öldüğüne dair benzer olaylar anlatılırken, sultanın ölümü garip karşılanmış, şüpheyle bakılmış hatta genç yaşta ve beklenmedik ölümünden sonra

rubailer yazılmıştır. Sultan Yaküb'un ölümü ile ilgili kaynaklarda annesinin ya da karısı tarafından zehirlendiği veya hastalanarak (veba) eceli ile öldüğüne dair birkaç farklı başlıkta bilgiler toplanmaktadır.

Dönem kaynaklarından 16.yüzyıl Safevî tarihçisi Hasan-ı Rumlu Sultan Yaküb'un annesi Selçukşah Begüm tarafından zehirlendiğini belirtmiştir. Hasan-ı Rumlu (2006:592-593) olayları şu şekilde aktarmıştır:

“Onun ölümünün sebebi şuydu: Annesi Selçukşah Begüm, Mesih Mirza b. Hasan Padişah'ı zehirlemek istedi. Bu amaçla sulandırılmış kayısı kabına zehir kattı. Yaküb padişah, hamamdan çıkınca kardeşi Yusuf Beğ ile birlikte onu yedi. Bu sırada Selçukşah Hanım durumdan haberdar oldu. Onlara engel olmak için o da o kaysıdan yedi. Ondan sonra yatağa düştü. Yusuf Beğ ile Selçukşah Hanım öldü. Anılan yılın Safer ayının 11'inde (25 Aralık 1490) Yaküb Sultan padişah da bu âlemden göç etti. Ömür süresi 28 yıl saltanat günleri 12 yıl 2 ay idi. (Hasan-ı Rumlu, 2006: s.592-593). Ancak Hasan-ı Rumlu başka bir yerde ise Sultan Yaküb'un hastalığından bahsederken yukarıda verdiği bilgiler ile çatışmaktadır (Hasan-ı Rumlu;2006:s. 595).

Yine Osmanlı tarihçisi Hoca Saadettin'de Sultan Yaküb'un annesinin oğlu Mirza Yusuf'u tahta geçirmek için sultanı zehirlendiğine dair aktarımlarda bulunan tarihçilerdendir. Hoca Saadettin'in bu konuyu şu şekilde anlatmıştır(1979:335) :

“Sultanın anası şehzadelerden birini yok etmek için zehirle karıştırılmış bir tas şerbet yaptırmıştı. Akıl ve ruh bakımından yoksun olmakla da bu şerbet kâsesini ihtiyatsızca ortada bırakıp önemli bir iş için oradan ayrılmıştı. Bu sırada Sultan Yaküb'un kardeşi Yusuf Mirza avdan gelip saraya girdikte çok susamış olduğundan ol kâseden içip kalanını da Yusuf Mirza'ya vermişti. Ol dahi içtiği sırada anaları gelip durumu görünce acısı ile dibinde kalanı da kendisi içmiş ve üçü de ol gün birlikte ölmüşler. Bazıları Yusuf Mirza'yı fazlaca sevdiğinden ol şerbeti Yaküb Mirza için hazırladığını ve padişahlığı Yusuf Mirza'ya devrettirmek istediğini söyler. Yaküb Mirza'nın şerbeti içtikten sonra annesi ve kardeşine de sunduğu onlarında şerbeti içmekten kaçınmayarak içmiş olduklarını anlatır. Sözün özü Sultan Yaküb ecel sakisinin elinden zehirle dolu bir kadeh ölümü çekerek yüreğinin dağladığı 896.yılında” (Hoca Saadeddin, 1979:335) diyerek Hasan-ı Rumlu ile benzer bilgiler aktarmaktadır.

Akkoyunlu sarayını ziyarete gelen Venedikli seyyahlar ise Sultan Yaküb'un eşinin Akkoyunlu hanedanından âşık olduğu kişiyi tahta geçirmek amacı ile hazırladığı zehir sonucunda öldüğünden bahseder. Bu konuda Venedikli bir tüccarın anlattıkları ilginçtir (2017:173-174):

“Sultan Yaküb (O) İran'ın ileri gelenlerinden birinin kızı ile evlendi. Ama bu kadın oldukça hafif meşrep bir kadın olup sarayın önde gelen beylerinden birine âşık oldu. Nihayet bu kötü kadın Sultan Yaküb'u öldürmeye karar verdi. Bu hile ile fasık adamla evlenip onu tahta oturmaya istiyordu. Üstelik o Yaküb'un yakın akrabalarından biri olup, Yaküb'un oğlu olmadığından tahtın ve tacın varisi idi. Nihayet onunla tuzak kurup kocası için öldürücü bir zehir hazırladı. Âdeti olduğu üzere sekiz dokuz yaşındaki oğlu ile Itırlı hamama gitmiş olan Şah gündüz saat 22 'den akşam gün batımına kadar orada kaldı. Dışarı çıkınca hamamın yanındaki hareme geçti. Uğursuz kadın o hamamda yıkanırken içine zehir koyduğu altın şarap tası ve kadehle karşılaşmaya gitti. Çünkü onun hamamdan çıktıktan sonra bir şey içmek âdeti olduğunu biliyordu. Uğursuz niyetini

saklayamaya çalışan kadın her zamankinden daha fazla okşadı. Ama yüzünün durumuna yeterince hâkim olamadığından rengi epey uçmuştu ve bu durum Yakûb'u şüphelendirmişti. Çünkü Yakûb bundan öncede onun işlerinden bir kısmını fark ettiğinden zamanla itimadını kaybetmişti. Nihayet kadına içkiden önce kendisinin içmesini emretti. O her ne kadar içince hemen öleceğini biliyorsa da kaçacak yeri olmadığından birazcık içti. Sonra altın kadehi Yakûb'a verdi. O ve oğlu geriye kalanı içtiler. Zehir o kadar tesirliydi ki gece yarısına kadar her üçü de öldü (Venedikli Bir Tüccar, 2007:173-174). Ünlü Venedik seyyah Caterino Zeno da tıpkı diğer Venedikli tacir gibi Sultan Yakûb'un eşinin entrikaları sonucu öldürüldüğünü söylemektedir (Zeno-Contarini, 2006: 48).

John Woods bu konuda (Woods,1993:250-251) kaynaklarda kronoloji sorunları ve iç tutarsızlıkların yanında Sultan Yakûb'un suikasta kurban gitmiş olması ihtimali olduğu üzerinde durmakta ve 1491 yılında Şam'a ulaşan bilgilerde Sultan Yakûb'un ve akrabalarının çoğunun şiddetli bir şekilde öldürüldüğü haberinin ulaşmasını delil olarak göstermektedir (Woods,1993:250-251). Ayrıca Baba Figani Şirazi'nin Sultan Yakûb'a hitaben yazdığı 1491 yılında yazdığı kasidesinin iki beytinde zehirli kupa olayına değinerek konuyu değerlendirmektedir. Baba Figani Şirazi'den aktardığı aşağıdaki beyitlere göre;

“Korkunç yazgı, sen kadehine layık değilsin hükümdarların;

Acı şarabını toprak bir kupada sun

“Bu zevk kupası dolaşırken elden ele dedim

Tatmamalıyım bu zehir dolu kâseden” Sultan Yakûb'un suikast kurban gitme olasılığı üzerinde durmaktadır (Woods,1993:251).

Bu doğrultuda bakıldığında Sultan Yakûb döneminde hükümdarlık bünyesinde görev yapan, doğrudan akraba ve sultana bağlı kişilerin merkezi yönetimi ele geçirmeye çalıştığı görülmektedir. Nitekim Sultan Yakûb'un annesi Selçuk Begüm Şah saray ve hanedan işlerin yürütürken, Sultan Yakûb'un lalası Süleyman Bican Bey baş veziri olarak başkomutanlık ve yönetim divanı başkanlığı görevlerini sürdürmekteydi. Öte yandan Sultan Yakûb'un hocası Kadı İsa es-Savecî ise Akkoyunluların dini ve mali yönetimini üstlenmekteydi. Bu kişilerin her birinin oluşturduğu iktidar üssü patronaj ve kayırmacılık politikası üzerinden Sultan Yakûb'u etkileyip, merkezi denetlemek ve görev üstünlüğü elde etmek istemekteydiler (Woods,1993: 238). Dolayısıyla kesin olmamakla birlikte iktidarı ve yönetimi ele geçirmek isteyen bu kişiler yanında eyaletlerde tahta oturmak isteyen ve mirzaları destekleyen aşiret reisleri de sultan için suikast planı içerisine girmiş olabilirlerdi. Nitekim Sultan Yakûb'un ölümünün ardında Akkoyunlu ümerası kendi arasında tahtın sahibinin kim olacağı konusunda anlaşmazlıklar yaşamaya başladı ve mirzalar ve onları destekleyen aşiretler arasında tahta kimin oturulacağına dair çatışma çıktı ve uzun süren bu süreç Akkoyunlu Devleti'nin sonunu getirdi. Aşiretler ve mirzalar arasındaki mücadele gerçeğinden yola çıkarak suikasta kurban gitmiş olma ihtimali bulunmaktadır.

Sultan Yakûb'un ölümü ile ilgili diğer bir rivayet ise doğal yolla hastalanarak Karabağ'da 1490 yılında öldüğüdür. Bu konu ile ilgili dönem kaynaklarına bakıldığında Yahya Kazvinî, Gaffarî ve Kerbelayî, Handmîr gibi müverrihlerin kaynaklarında Sultan Yakûb'un ölümü konusunda ayrıntılı açıklama yapılmazken, hastalanıp doğal yolla

öldüğünden kısaca bahsedilir. Kaynaklarda ölüm yılı aynı verilirken, öldüğü ay Sefer (Aralık) ya da Zilhicce (Kasım) olmak üzere farklılıklar gözlenmektedir. Yahya Kazvinî'nin *Lubbu't Tevarih'ine* göre (1314,223) “*Gençlik günlerinde 11 Safer 898 yılında(25 Aralık 1490) tarihinde kışladığı Karabağ yurdunda öldü. Saltanat süresinin 12 yıl 2 ay, ömrü 28 yıl idi. Onun ölümünden iki hafta sonra kardeşi Yusuf Bey ile annesi Selçukşah Hatun bu dünyadan göç ettiler*” şeklinde aktarırken suikast ile ilgili hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır (Yahya Kazvinî, 1314:223)

Aynı şekilde Gaffarî de Sultan Yaküb'un hastalanarak öldüğünden bahsetmekte ancak Yahya Kazvinî'nin *Lubbu't Tevarih'*de aktardıklarının tersine önce annesi ve kardeşinin öldüğünü sonra onun vefat ettiğini yazmaktadır. Gaffarî şu şekilde aktarır (1334:254): “*Karabağ gidip Sultan yurdunda ikamet yükünü koydu. O sırada annesi rahatsızlanıp 28 Zilhicce 895 (4 Kasım 1490) yılında öldü. Kardeşi Yusuf Bey ile kendisi hasta idi. Annelerinin ölüm haberi saklandı. Sonunda Aşure olan Cuma gecesi Yusuf Bey öldü. Onun ölüm haberini de gizli tuttular. Yaküb Bey'in hastalığı günden güne artmaktaydı.11 Safer 896 (25 Aralık 1490) Perşembe ikindi vakti vefat etti* (Gaffarî,1334:254) Budak Münşî Kazvinî (2000: s.86) “*Ömrünün baharını görmedi, 28 yaşında vefat etti, 896 (1490) yılında, 12 yıl süresince saltanat sürdüğünden*” bahseder. İsfahân-î Kazvinî, *Hold-î Barin* adlı eserinde ise ömrünün baharında otuza yaklaşırken 11 Safer 1490 yılında, Karabağ kışlağında öldüğünü belirtenlerdendir. 28 yıl ömrü, 12 yıl 2 ay saltanat sürdüğü şeklindeki açıklamasında diğerleri ile benzer bilgiler görülmektedir (İsfahân-î Kazvinî, 2001: 724)

Sultan Yaküb döneminin en önemli müverrihlerinden İsfahanî *Tarih-i Âlem Aray-i Emini* adlı eserinde belalı bir hastalığın saraya geldiğinden bahseder ve sultanın taûn hastalığından öldüğünü aktarır. Karabağ kışlağına ise taûn hastalığının ansızın geldiğini ordugâhı ve komşu başkentlere de yayıldığından söz eder (İsfahanî, 2003:s.369, Minorkey, 1957:s.107). Yine Sultan Yaküb'un annesi tehlikeli bir hastalığa düştü. 1490 yılında bir kaç gün sonra öldü. Annesinin ölümünden bir kaç gün sonra Yusuf bahadır onu ziyarete gittiğinde bu durumdan sıkıntıya düştü ve hastalık onun bütün damarlarına nüfuz etti ve öldüğünü söylerken, ardından Karabağ'daki ordugâhta giderek hastalandı ve kadere teslim oldu şeklinde aktarımına devam eder (İsfahanî,2003:s.401-402;Minorkey,1957:s.110). Başka bir yerde ise Yaküb'un annesini ziyarete gitmesi hastalığını hızlandırdı ve ölümün pençesine düşürdüğünü dile getirirken, 11 Safer 896 /24 Aralık 1490 yılında bu dünyadan ayrıldı şeklinde geçmektedir (İsfahanî, 2003: s.401-402; Minorsky, 1957: s.111). Hafız Kerbelayî de benzer bilgiler aktarırken hastalanarak öldüğünü belirten ortaçağ müverrihlerindendir.(Kerbelai-i Tebrizî, 1383:)

Benzer bilgileri Handmîr *Habibü's Siyer* adlı eserinde Yaküb Mirza'nın Karabağ Arran mevkiinde ordugâhta iken belanın geldiğinden, Sultan menziline bulunduğu 896(1490) yılının kış mevsiminde ilk önce Yusuf Mirza'nın hastalanıp öldüğünü, annesinin ise daha matem merasimini tamamlamadan ahiret âlemine göç ettiğini, aynı hafta içinde de Yaküb Mirza'nın ahirete göçtüğünü belirtir (Hândmîr,1353:436). Ayrıca Sultan Yaküb'un Tebriz'de yayılan veba salgınıyla uğraştığını ve bir süre sonra 1490 Aralık (H.896 Sefer ayında) Karabağ'da öldüğünü belirtir (Handemir, 1353:35).Dönem kaynaklarından Tarih-i Kızılbaşan'da Karabağ kışlağında hastalandığını yazmaktadır (Tarih-i Kızılbaşan, 2016: 35) Sultan Yaküb'un çok yakınında bulunan Gülşenî ise onun

doğal olarak öldüğünden bahsedenlerdendir. “*Sultan Yakûp 12 yıl, iki ay saltanat etti*”(Gülşeni, 2014: 383), “*olay Karabağ’da intikal etti*” şeklinde kısaca ve üstü örtülü konuya değinir (Gülşeni,2014:188). Akkoyunlu sarayına yakın olan Gülşeni ve İsfahani’nin Sultan Yakûb’un ölümü daha sessiz bir şekilde anlatması ve suikasttan bahsetmemesi ölüm olayının gerçekleşme sürecini sorgulatmaktadır.

Bitlisi’nin *Şerefname*’sinde ise yukarıdaki kaynaklara benzer ifadeler yer almış, Sultan Yakûb’un kardeşinin ve annesinin Karabağ kışlağında hastalığa yakalandığını, annesinin 8 Zilhicce günü öldüğünü, fakat onun ölüm haberinin iki kardeşten, hastalıkları şuasında gizli tutulduğunu, 1491 yılının Muharrem Cuma gecesi Sultan Yakûb’un kardeşi Yusuf Bey’in öldüğünden bahseder. Sultan Yakûb’un da hastalığının giderek ağırlaştığını ve sonunda Safer ayında Perşembe günü ikinci vakti babasından, anasından ve kardeşinden sonra beka diyarına göç ettiğine dair bilgiler verirken diğer kaynaklar gibi hastalanarak öldüğünden bahseder (Bitlisi,1971:130-131).

Sultan Yakûb’un hazin, ani ve genç yaştaki ölümü devlet erkânı aşiret reisleri ve hanedan için beklenmedik bir ölüm olarak karşılanırken, dönemin şairlerinin şiirlerine ve rubayilerine yansiyacak kadar etkili olmuştur. Nitekim Horasanlı ünlü bir şair Sultan Yakûb’un ölümünden sonra şu rubaiyi yazmıştır:

“*Bir ömür kalbim Yakûb’un sevgisi ile çarptı;*
Yakûp gitti, Yakûb’un yüzünü görmedi.
Yakûb’un gamından bana gelen sıkıntıyı hiçbir zaman Yakûb,
Yusuf’un üzüntüsünden çekmedi”(Hasan-ı Rumlu, 2006: 594)

Yine Hasan-ı Rumlu’nun aktarımından (2006:595) Kadı Alladdin’in Sultan Yakûb’un ölüm olayı hakkında şu rubailer yazılıdır:

“*Pazartesi rüyamda cennet bahçesinden*
Yusuf ve Yakûb’u yan yana gördüm.
Her ikisinin vefat tarihini sordum;
Dedi ki“Huld-i berin”den başka ne söyleyim”(Hasan-ı Rumlu, 2006: 595)

Aynı şekilde Hoca Saadeddin Efendi’nin Tâcüt Tevârih’inde geçen “Mevlana Benayi bu tarihlerde Horasan’a gelmiş ve Sultan’ın hizmetine girmekle mutluluk bulmuştu. Bu olmayacak olay karşısında gönlünce şöyle demişti:

Ne Yusuf’un bir Nişan gördüm ne de Yakûp’tan bir iz
Allah Yakûp’a ni’ttiyse Yusuf’a da öyle etti. (Hoca Sadettin Efendi,1979: 335)

İsfahani, Yahya Kazvini, Bitlisi, Gülşeni gibi müverrihler doğal yollar ile hastalanıp öldüğünü aktarırken, Hasan-ı Rumlu, Hoca Saadedtin ve Venedikli Seyyahlar gibi dönemi aktaran diğer kaynaklardan bazılarında zehirlenerek öldürüldüğüne dair rivayetler anlatılmakta. Sonuç olarak 1487-1490 yılları arasında Azerbaycan’da veba veya taun salgını oldukça arttığını görmekteyiz. Altı ay gibi kısa bir süre de Sultan Yakûb’un sarayındaki önemli kişilerin hayatını bu hastalıktan dolayı kaybetmesi Akkoyunlu yönetimini çıkmaza soktu (Faruk Sümer, (1989; s.274; Woods,1993,s.250). Dolayısıyla Akkoyunlu hanedanındaki küçük yaştaki mirzalar ve Bicanlu, Musullu gibi büyük aşiret reisleri devlet yönetimde etkili olmaya başladı. Bu da bazı devletin merkezi otoritesinin çok hızlı bir şekilde çözümlenmesine sebep oldu.

Sultan Yakûb’un ölümü ile ilgili kehanetlerde de bulunuldu. Bunlardan dönemin önemli dervişlerinden ve Akkoyunlu sarayında Sultan Yakûb’a çok yakın olan İbrahim

Gülşenî gayb-i bilme ve ölüm tarihleri konusunda bazı kehanetlerde bulunur. Bu kehanetlerden biri de Sultan Yaküb'un ölümünü rüyasında görmüş olması hatta ona haber vermesiydi. Nitekim Sultan Yaküb haberden 12 gün sonra hakkın rahmetine kavuştu (Gülşenî, 2014:283; Konur, 1998: 90). Aslında İbrahim Gülşenî'nin bu kehaneti Sultan Yaküb'un moralini bozdu ve hasta yatağında mücadele veren sultanın yaşama istediğini kıran etmenlerden biri olduğuna dair yorumlar yapılmakta (Woods,1993: s.252).

Kaynaklarda geçen bütün bu anlatılanların sonucunda Sultan Yaküb'un hastalığı ve ölümü her ne şekilde olursa olsun, onun sonrasında devletin aşiret-bürokratik ikili yapısında çözümlenememiş gerginlikler ve iç politikadaki çekişme üst üste binerek devleti temellerinde sarsarak çöküşe doğru sürükledi (Woods,1993: s.203). Ayrıca istikrarsız bir yönetim tarzı oluşan devletin hukuki ve fiili bölünmesinin sonucunda Safevîler karlı çıkarak Şîî inancını temel alan yeni bir devlet kurmayı başardı. Bu başarıda Akkoyunlu hanedanın ve aşiretlerin kendi arasında verdiği mücadele esnasında pek de fark edemedikleri, gizliden güç kazanan Safevîleri durdurmaları zor oldu.

II. Sultan Yaküb'un Defin Yeri ve Akıbeti

Sultan Yaküb'un önce Karabağ sonra Tebriz'e defin edildiği kaynaklarda geçmektedir. Sultan Yaküb öldükten sonra cenaze merasimi için hazırlıklar yapıldı. Cenaze kefenlendikten sonra ilk önce Karabağ gömüldü. Daha sonra Tebriz'e taşınarak, Nasiriyye Cami avlusuna yeniden nakil edilip, defin edildi. Her ne kadar bu dünyadaki mekânı Nasiriyye Cami avlusu olarak kaynaklarda geçse de İsfahanî eserinde "*Büyük sultan en yüksek cennet olan firdevs-i barın'a taşındı*" diyerek son mekânı cennete gittiğini vurgulamak istemiştir. (İsfahanî, 2003: s.401-402; Minorkey, 1957: s.111)

Sultan Yaküb'un ölümü hususuna ilaveten onun öldükten sonra mezarından çıkartılıp yakılması yâda akıbeti de incelenmesi gereken hususlardandır. Safevî kaynaklarının bazılarında Sultan Yaküb'un ölümünü Şeyh Haydar'ın öldürülmesi ve Safevilere yaptıklarından dolayı cezalandırdığı ve bu nedenle öldüğüne inandıklarına değinirler (Yahya Kazvinî,1314: 391; Gaffarî,1334: 26, Anonim,1971:26-29). Nitekim 1506 yılında Safevî sultanı Şah İsmail, Dulkadirliden Korçubaşı Dede Abdal Bey, Şeyh Haydar'a karşı savaşanların tespit edilip,katl edilmesi için Taberistan'a gönderildi. Bu sırada Türkmen kabilelerine mensup çok sayıda adam öldürüldü (Gündüz, 2010: 33). Ayrıca Şah İsmail, Tebriz'de Safevî tahtına oturduktan sonra Şeyh Haydar'ın intikamını almak için büyük katliamlar yaptı. Bu nedenle Sultan Yaküb ve Şeyh Haydar arasında yapılan Derbend Savaşı'na katılanları tespit edip, hepsini öldürttüğü kayıtlarda geçer¹. Hatta başta Sultan Yaküb'un mezarı olmak üzere savaşa katılıp ölen beylerin bile

¹ Şeyh Haydar Şirvanşahların üzerine sefer düzenledi. Şamahı'yı ele geçirip, Demirkapıyı kuşattı. Şirvanşahlı Ferruh Yesar damadı Sultan Yaküb'tan yardım isteyince, Biçenli Süleyman Bey'i kalabalık bir ordu ile Azerbaycan'a yolladı. Bu sırada Derbend'i kuşatmakta olan Şeyh Haydar kuşatmayı kaldırıp orduyu karşılamaya gitti. Tabersaran'da Süleyman Bey'in komutasındaki Akkoyunlu ordusu ile yapılan savaşta Şeyh Haydar başına isabet eden bir ok ile öldürüldü(1488).Cesedi Taberseran'a gömüldü ve başı kesilerek Tebriz'e getirildi. (Gülşenî, 1982:194-195; Nevaî,1341:616-619) Şah İsmail daha sonra babasının mezarını Erdebil'e taşıttı ve üzerine bir türbe yaptırdı.(Hinz,1992: 76) Sokaklarda iki gün teşhir edildikten sonra Tebriz meydanında köpeklerin önüne atıldığı kayıtlarda geçmektedir (Gündüz, 2010:33-34)

mezarlarından çıkartıp yaktırdı(Venedikli Bir Tüccar, 2007:183-185; İsfahanî, 2003:402; Woods,1993:300).Uzun Hasan Bey'in soyu ve Bayındır aşireti Şarur ve Alma-kulak'ta Şah İsmail'in katliamına uğrayanlardandır. Dahası Bayındırların ölüleri ve doğmamış çocukları Şah İsmail'in kurbanı oldular. Tebriz'de Şah İsmail, Sultan Yakûb ve diğer ölülerin mezar çıkartıp yakılmasının yanında tüm hamile Bayındır kadınlar ve prenslerinin öldürülmesini emretti. Şeyh Haydar'ın gazabından kaçabilen Bayındırlar arasında İran'da kalmayı tercih edenler yeni bir yapı ve bağımlı statü ile kaldılar(Woods,1993: 300). Bu olaylar öç almanın yanında Akkoyunlu Devleti'nin yıkılıp, yerine giderek güç kazanan Şîliğin itibar gördüğü yeni bir sürecin başlaması ile birlikte Safevî Devleti'nin kurulmasına neden oldu. Öte yandan Şah İsmail, Bayındır mensuplarını etkisiz hale getirdikten sonra yeni dinsel bir kopuş, yeni bir siyasi ideoloji kurdu (Woods,1993:300-3002).

Sonuç

Akkoyunlu Sultanı Yakûp kısa hükümdarlığı süresince devletin başına geçip tek çatı altında toplaması Akkoyunlu Devleti'nin bir süre daha devamlılığını sağladı. Öte yandan suikast ya da hastalanarak öldüğüne dair kaynaklarda geçen rivayetler devletin son dönemlerinde ortaya çıkan entrikalara ve olaylara açıklık getirmesi açısından önemlidir. Suikasta kurban gitmesi ya da hastalanarak ölmesi devletin iktidar güçleri ve aşiretleri arasında çıkan ve süregelen taht mücadelesini aydınlatırken, Sultan Yakûb'un ölümünün ardından Akkoyunlu Devleti'nin yavaş yavaş yıkılışa sürükleyen süreci başlatması açısından sonun başlangıcı oldu. Sultan Yakûb'un ölümünün ardından aşiret beylerinin iktidar kavgası ve çocuk yaştaki mirzaların tarafgirliğini yaparak tahta oturtup, gücü ellerinde tutmaya çalışmaları devleti güçsüz duruma soktu, istikrar bozuldu. Dolayısıyla Sultan Yakûb'un ani ölümü Akkoyunlu sarayında karmaşaya neden olurken, kontrolün tam sağlanamadığı bu süreçte Safevi Devleti'nin kurulmasının yolunu açtı. Safevi Devleti'nin kurulması ile birlikte sert bir şekilde geçmişin öcü alınarak, sultanın mezarına bile zarar verilmesi aynı coğrafyada yeni kurulan devletin politikasının Akkoyunlu Devleti'ne göre daha sert ve katı bir siyaset benimsediğinin de kanıtıydı. Ayrıca Sünnî devlet politikasından Şîî devlete geçişin de başlangıcı idi. Keza Sultan Yakûb döneminde ve sonrasında saray etrafında bulunan tüm tasavvuf ehl-i, tarikat şeyhleri ve dervişleri ya öldürüldü ve hapis edildi yâda göçe zorlandı. Bu da Yakındoğu ve İran'da dini açıdan Şîliğin yerleşmesine zemin hazırladı.

Kaynaklar

- Aka. İsmail. (2001). *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*. TTK: Ankara
- Anonim(2016). *Tarih-i Kızılbaşan*. Çev. Tufan Gündüz. Yeditepe Yayınevi: İstanbul
- Anonim. (1349/1971) *Alem-âra-yı Şah İsmail*. Nşr. Asgar Muntazer Sahib. Tahran
- Budak. Münşi Kazvîni. (2000). *Cevâhîrî'l-ahbar: Bahş-i Tarih-i İran az Karakoyunlu ta Sal-ı 984*. haz. Behram Nejad. Merkez-i Neşr-i Miras-ı Mektub: Tahran
- Bitlisi. Şerefhan. (1971). *Şerefnâme*. Çev. E.Emin Bozarslan. Çıra Yayınları: İstanbul
- Cemali. Dr. Muhammed Kerim Yusuf. (1372). *Teşkil-i Devlet-i Safevi ve Ta'mim-i Mezheb-i Teşyyu-i Devâzdeh-i İmâmî be Unvan-ı Tenha Mezheb-i Resmî*. Emir Kebir: İsfahan
- Erdem. İlhan-Paydaş. Kazım. (2007). *Akkoyunlular*. Birleşik Yayınevi: Ankara
- Gaffârî. (1334). *Tarih-i Cihân-âra*. Nşr. Hasan Neraki . İntişarat-ı Kitap: Tahran
- Gündüz. Tufan. (2010). *Son Kızılbaş Şah İsmail*. Yeditepe Yayınev: İstanbul
- Hasan-ı Rumlu. (2006). *Ahsenü't Tevarih*. Çev. Mürsel Öztürk. TTK: Ankara
- Hândmîr El-Hüseynî. (1353/1975). *Tarih-i Habîbü's-Siyer fî Ahbar-ı Efrad-ı Beşer*. haz. Muhammed Debîr-siyakî. İntişarat-ı Kitap Furuş-i: Tahran
- Hınz. Walther. (1992). *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd XV. yüzyılda İran'ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi*. çev. Teyfik Bıyıkçoğlu. TTK: Ankara
- Hüseynzade. Hadi Seyid. (1394). *Tarih-i Feramosh Shode:İran Der Dovre-i Sultan Yakub Akkoyunlu*. Neşr-i Tarih-i İran:Tahran
- Hoca Sadettin Efendi. (1979). *Tâcüt Tevârih*. Haz. İsmet Parmaksızoğlu. C.III. Kültür Bakanlığı Yayınları: İstanbul
- İsfahânî. Fazullâh ibn Rûzbihân Huncî. (2003). *Tarih-i Âlam Ârâ-yı Emînî*. haz. Muhammed Ekber Aşık. Miras-ı Mektub: Tahran
- Kazvîni. Muhammed Yusuf Vâleh-i İsfahânî-yi. (2001). *Hold-i Berîn (Târîh-i Timûriyân-Türkemenân)*. haz. Mirza Haşim Muhaddis. Miras-ı Mektub: Tahran.
- Kazvîni. Yahyâ Abd'ül-latif El-Hüseynî. (1314). *Lübbü't Tevârih*. haz. Seyyid Celaledin Tehrani. Tahran
- Hüseyin Hafız Kerbelâi-i Tebrîzî (1383). *Ravzatu'l Cinân ve Cennâtü'l Cenân*. C.I-II. yay. Cafer Sulan El-Kurraî. :Tahran
- Konur. Himmet. (1998). *İbrahim Gülşenî (Hayatı. Eserleri. Görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir
- Minorsky. W. (1957). *Persian in A.D. 1478-1490 An abridged of translation of Fadlullah b.Ruzbihan Khunji's Tarikh-i Alam-Ara-yı Aminî*. The Royal Asiatic Society of Great Britian And Ireland: London
- Muhyî-yi. Gülşenî. (2014). *Menâkıb-ı İbrâhim-i Gülşenî*. haz. Mustafa Koç. Eyyüp Tanrıverdi. Bilnet Matbaacılık: İstanbul
- Nevâi. A.(1341). *Esnâd ve Mukâtebât-ı Tarihî-yi İran ez Timur ta Şâh İsmail*. Tahran: Bungalow-ı Tercüme ve Neşr-i Kitap
- Sümer. Faruk (1989). "Akkoyunlular". *DİA*. C.2. Türk Diyanet Vakfı Yayınları: İstanbul. ss.273-274.
- Zeno. Caterino-Contarini Ambrogio. (2006). *Uzun Hasan-Fatih Mücadelesi Döneminde Doğu'da Venedik Elçileri*. Çev. Tufan Gündüz. Yeditepe Yayınevi: İstanbul
- Woods. John. (1993). *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*. Milliyet Yayınları: İstanbul.

